

Žilinská univerzita v Žiline
Univerzita tretieho veku

M. R. Štefánik vo filatelii a numizmatike

Vypracoval/a: RNDr. Jozef Piváček
Vzdelávací program: Zberateľstvo

Ak. rok: 2022/2023
Semester: 4
Ročník: II.

1. Úvod

“PRAVDE VERIŤ, PRAVDU ŽIŤ A PRAVDU BRÁNIŤ”

(M. R. Štefánik)

Milan Rastislav Štefánik (nar. 21. júla 1880 v Košariskách – † 4. mája 1919 v Ivanke pri Dunaji pri leteckom nešťastí) bol slovenský astronóm, vedec a vynálezca, fotograf, vojenský letec, brigádny generál ozbrojených síl Francúzska, organizátor, diplomat, politik a štátnik. Mal najväčšiu zásluhu na formovaní česko-slovenského zahraničného odboja počas prvej svetovej vojny. Zohral dôležitú úlohu pri organizovaní česko-slovenských légii a sprostredkovaní kontaktov na francúzskych štátnych funkcionároch. Spolu s Tomášom Garrigue Masarykom a Eduardom Benešom bol kľúčovou osobou pri založení Československa. Štefánik bol aj podpredsedom Československej národnej rady a ministrom vojny v dočasnej československej vláde a následne aj v novovzniknutej ČSR [1].

M. R. Štefánik patrí medzi najvýznamnejšie postavy slovenských a československých dejín. Z uvedeného dôvodu je ho možné zaradiť k tým osobnostiam, ktoré sa najčastejšie objavujú na našich poštových známkach, bankovkách a minciach. Je dokonca najviac zobrazovanou osobnosťou na bankovkách, ktoré obiehali na našom území, jeho podobizeň sa objavila celkom na štyroch bankovkách.

Zaujímavosťou je, že na všetkých jeho oficiálne vydaných známkach, bankovkách a minciach je použitý rovnaký portrét. Je zobrazený vo vojenskej uniforme, keďže bol príslušníkom francúzskej armády.

2. M. R. Štefánik vo filatelii a numizmatike

2.1. M. R. Štefánik vo filatelii

Vo filatelii (katalógy Michel [2] [3], Stampworld [4]) môžeme nájsť oficiálne známky M. R. Štefánika vydané Československom, Slovenskou republikou, Francúzskom a Francúzskou Polynéziou. Okrem toho existuje ešte privátne vydanie s jeho portrétom na známke spolu s E. Benešom a T. G. Masarykom (tzv. *Londýnsky hárček 1943*).

2.1.1. Československo (1918 - 1939)

Prvou samostatnou vydanou známkou s M. R. Štefánikom bola známka Československa s nominálnou hodnotou 50 h, ktorá bola vydaná 18. mája 1935. V roku 27. 5. 1936 vychádza známka M. R. Štefánika s nominálnou hodnotou 60 h v rámci série osobností (J. A. Komenský, E. Beneš, M. R. Štefánik, T. G. Masaryk). Treťou známou s portrétom M. R. Štefánika je známka 50 h vydaná 21. novembra 1938. 30. marca 1939 ešte vychádza posledná predvojnová poštová známka Československa, na ktorej je portrét M. R. Štefánika s nominálnou hodnotou 60 h. Autorom všetkých týchto známok bol český grafik a rytec Bohumil Heinz (1894 – 1940). Uvedené známky sú zobrazené na obr. č. 1.

Obr. 1. M. R. Štefánik na poštových známkach Československa (1918 – 1939)

Poštové známky M. R. Štefánika z rokov 1936-1939 sa počas ďalšieho obdobia roku 1939 používali na Slovensku s pretlačou “Slovenský štát 1939” a na území Čiech a Moravy s pretlačou „Böhmen und Mähren Čechy a Morava” (obr. 2). Svoju pretlač malo aj územie Sudet.

Obr. 2. Pretlače na československých poštových známkach M. R. Štefánika

2.1.2 Slovenský štát (1939 – 1945)

Pri 20. výročí úmrtia M. R. Štefánika vydala Slovenská pošta sériu pamätných známok s jeho portrétom. Znamky platili iba jeden deň, 4.5.1939 (obr. 3).

Obr. 3. M. R. Štefánik na známkach Slovenskej pošty z roku 1943

2.1.3 Londýnsky hárček 1943

V roku 1943 bol vydaný výstavný suvenírový hárček (bez poštovej platnosti) so súhlasom československej exilovej vlády v Londýne pri príležitosti „Výstavy československých známok v Londýne” usporiadanej k 25. výročiu vzniku Československa (obr. 4). Autor rytín známok a hárčeka bol pravdepodobne francúzskej národnosti (chyby v textoch). Okrem štyroch rytín reprodukcii už

skôr vydaných československých známok (5 Kč Praha - č. 343, 3 Kč Bratislava - č. 313, 2 Kč Velehrad - č. 238 a 1 Kč Jasiňa - č. 236) bola vytvorená nová známka s montážou reprodukcii troch vydaných československých známok s nominálnou hodnotou 10 Kč (portréty: Edvard Beneš, portrét bol stranovo obrátený - č. 314, Tomáš Garrigue Masaryk - č. 176, Milan Rastislav Štefánik - č. 291) [5].

Obr. 4. Londýnsky hárček 1943

2.1.4. Československo (1945 - 1993)

V rokoch 1945 – 1947 vychádza séria 16 poštových známok E. Beneša, T. G. Masaryka a M. R. Štefánika. M. R. Štefánikovi je venovaných 6 známok s nominálnymi hodnotami 30 h, 80 h, 1 Kč, 2,40 Kč, 10 Kč a 20 Kč (obr. 5). Autorom týchto poštových známok bol český rytec, tvorca mnohých poštových známok, bankoviek, grafik a rytín Jindřich Smidt (1897 -1984).

Obr. 5. Poštové známky M. R. Štefánika zo série z rokov 1945 - 1947

4. mája 1969 vychádza pri príležitosti 50 rokov úmrtia M. R. Štefánika poštová známka Československa v nominálnej hodnote 60 h (obr. 6). Známkou navrhol akademický maliar, grafik, ilustrátor, nestor slovenskej známkovej tvorby Jozef Baláž (1923 - 2006), Rytcom bol český grafik a rytec Josef Herčík (1922 – 1999). Poslednou poštovou známkou Československa s portrétom M. R. Štefánika bola známka historickej Bratislavy (obr. 7) vydaná 21. júla 1990 (grafik a rytec Martin Činovský).

Obr. 6. 50 rokov od úmrtia M.R. Štefánika

Obr. 7. Historická Bratislava

2.1.5. Slovenská republika

Slovensko a Francúzsko 3. mája 2003 spoločne vydávajú poštové známky k pamiatke na M. R. Štefánika (obr. 8). Autori známok sú Jozef Baláž a Martin Činovský.

Obr. 8. Spoločné vydanie poštových známok M. R. Štefánika v roku 2003

Pri 100. výročí úmrtia M. R. Štefánika Slovenská pošta vydáva 3. mája 2019 príležitostnú poštovú známku v hárčekovej úprave venovanú Československým légiám a M. R. Štefánikovi (obr. 9). Výtvarný návrh známky spracoval Dušan Kállay, rytinu František Horniak [6].

Obr. 9. Československé légie a Milan Rastislav Štefánik

2.1.6 Francúzska Polynézia

M. R. Štefánik bol aj francúzsky občan a brigádny generál ozbrojených síl Francúzska, jeho pamiatke sa venujú aj 2 známky Francúzskej Polynézie. V roku 2018 vydaná poštová známka pri príležitosti Svetovej výstavy známok v Prahe a v roku 2019 vydaná poštová známka k 100. výročiu úmrtia M. R. Štefánika (obr. 10).

Obr. 10. M. R. Štefánik na poštových známkach Francúzskej Polynézie

2.1.7 Známky spojené témou s M. R. Štefánikom

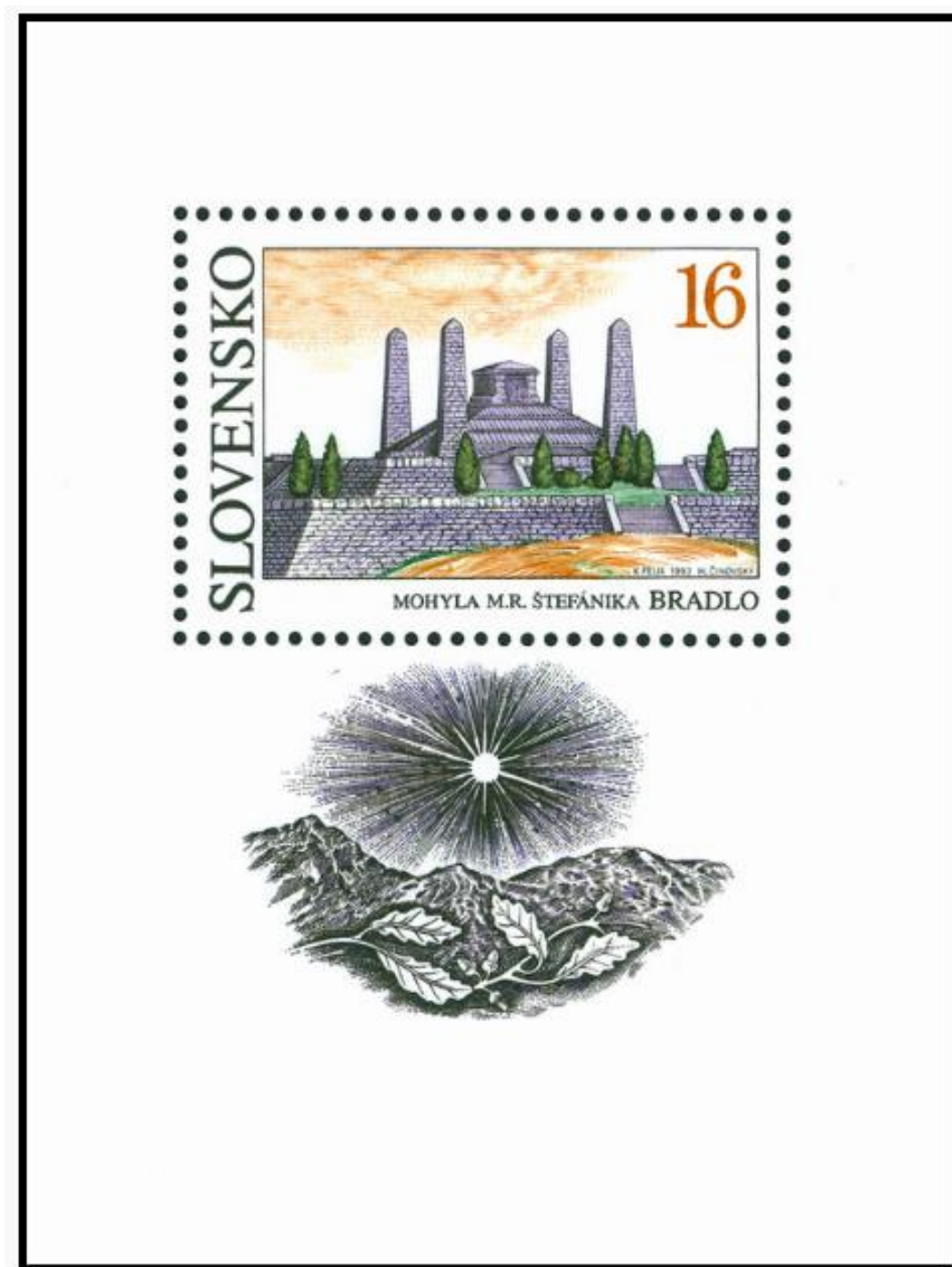
Okrem známok s portrétom M. R. Štefánika boli vydané ďalšie známky, ktoré priamo súvisia s jeho osobnosťou. Príkladom týchto známok je jeho mohyla na Bradle a lietadlo Caproni Ca 33, na ktorom havaroval.

Pri príležitosti výstavy poštových známok v Bratislave v roku 1937 vydala Československá pošta hárček (výtvarný návrh K. Vik, rytina K. Seizinger) s dvoma príležitostnými známkami 50 h (modrá - Tatry) a 1 Kč (červená - Bradlo). Hárček bol v predaji iba na výstave o od 24. 10. do 21. 11. 1937 (obr. 11). Známky z hárčeka sa predávali aj samostatne.

Obr. 11 Príležitostný hárček k výstave poštových známok 1937

Ďalšia poštová známka v hárčekovej úprave (obr. 12) venovaná mohyle M. R. Štefánika na Bradle od slovenského architekta Dušana Jurkoviča bola vydaná dňa 17. 12. 1993. Výtvarný návrh známky je od Karola Felixa, výtvarný návrh hárčka od Františka Horniaka, rytinu známky spracoval Martin Činovský.

Obr. 12. Mohyla Milana Rastislava Štefánika Bradlo

Slovenská pošta 4. apríla 2019 vydala pri príležitosti 75. výročia Medzinárodnej organizácie civilného letectva (ICAO) poštovú známku s motívom lietadla typu Caproni Ca 33, na ktorom pred 100 rokmi havaroval M. R. Štefánik (obr. 13). Výtvarným autorom známky bol Marián Komáček [7].

Obr. 13. Poštová známka 75. výročie organizácie civilného letectva (ICAO)

2.2. M. R. Štefánik v numizmatike

2.2.1 Bankovky

Vôbec prvá bankovka, na ktorej bol Štefánik zobrazený, bola z roku 1926 a mala hodnotu 20 korún československých (obr. 14). Do obehu sa dostala o rok neskôr, v roku 1927. Bola to prvá československá bankovka, ktorá už nebola štátovka, t. j. bankovka vydávaná štátom. V roku 1926 vznikla Národná banka Československa a bola vybudovaná tlačiareň cenín v Prahe. Spomínaná bankovka s M. R. Štefánikom z nej vyšla ako prvá. Autorom návrhu bol Alois Mudruňka, rytec: Karel Wolf [8] [9].

Obr. 14. Bankovka 20 Kčs z roku 1926

Bankovka v hodnote 50 korún československých (obr. 15) z roku 1945 patrí do tzv. *londýnskej emisie*. Zaujímavosťou je, že nakoľko im chýbal v Londýne portrét M. R. Štefánika, tak pri návrhu bankovky použili jeho portrét zobrazený na 60-halierovej známke z roku 1935 (M. R. Štefánik je na nej zobrazený bez generálskych hviezdičiek) a túto podobizeň po zrkadlovom otočení použili. Autorom návrhu bol Hugo Fleury, rytec J.A.C. Harrison [8] [9].

Obr. 15. Bankovka 50 Kčs z roku 1945

50-korunová bankovka z roku 1948 (obr. 16) platila síce do menovej reformy v roku 1953, no už v roku 1950 ju vtedajšia moc začala nahrádzať novou „budovateľskou“ bankovkou, na ktorej bol zobrazený baník so zbíjačkou. Autormi bankovky s M. R. Štefánikom boli Ladislav Jirka, Bedřich Fojtášek a Štefan Bednár [8] [9].

Obr. 16. Bankovka 50 Kčs z roku 1948

Bankovka v hodnote 5000 slovenských korún (obr. 17) bola zavedená v roku 1995, mala rôzne dotlače, pribudli jej ochranné prvky. Na lícnej strane bankovky je portrét M. R. Štefánika doplnený po ľavej strane výtvarnými prvkami znázorňujúcimi Slnko a polmesiac charakterizujúce časť jeho života, ktorú venoval výskumom a pozorovaniam v oblasti astronómie. Na rubovej strane bankovky je zobrazená mohyla M. R. Štefánika na Bradle. Cez tlačový obrazec sa prelína časť súhvezdia Veľkej medvedice a v pravej hornej a dolnej časti obrazca sú vyobrazené kvety ponikleca veľkokvetého. Autorom výtvarného návrhu bol Jozef Bubák, autorom ryteckého prepisu Václav Fajt [10].

Obr. 17. Bankovka 5000 SK z roku 1995

2.2.2 Mince

Na rozdiel od bankoviek, prvá minca s portrétom M. R. Štefánika sa objavila až v roku 1991. Štátna banka Československá začala vydávať kovové mince hodnoty 10 Kčs s federálnym znakom od roku 1990 (portrét T. G. Masaryka). V roku 1991 bola vydaná minca 10 Kčs aj s portrétom M.R. Štefánika (obr. 18), v roku 1992 s portrétom A. Rašína. V roku 1992 boli vyrazené mince s rokom 1993 s portrétom T.G. Masaryka a M.R. Štefánika, ale nasledovalo rozdelenie štátu. 15. 10. 1992 vstúpila do platnosti vyhláška Štátnej banky č. 463/1992 Zb. čím sa zlegalizoval vstup do obehu oboch už vyrazených mincí s rokom 1993, hoci ČSFR od januára 1993 už neexistovala. Výtvarný návrh reverzu mince s portrétom M. R. Štefánika spracoval Drahomír Zobek [9].

Obr. 18. 10 Kčs z roku 1991

Ďalšími významnými rokmi sú roky 2018 (100. rokov ČSR) a 2019 (100. rokov od úmrtia M. R. Štefánika), kedy 2 mince vydáva Národná banka Slovenska a jednu mincu Česká národní banka.

Dňa 24. októbra 2018 vydala Česká národní banka obehové 20 Kč mince bežnej kvality (obr. 19) - Významné osobnosti československého štátu (T. G. Masaryk, M. R. Štefánik a E. Beneš). Autorom výtvarného návrhu bol Vladimír Oppl [11].

Obr. 19. M. R. Štefánik – 20 Kč z roku 2018

25. 4. 2019 emituje Národná banka Slovenska 2 € pamätnú euromincu v náklade 1 milión mincí, z toho 2 000 mincí v proof-like vyhotovení, ktoré sú určené na propagačné účely Národnej banky Slovenska (obr. 20). Autorom výtvarného návrhu bol Peter Valach [10].

Obr. 20. Pamätná 2 € eurominca Slovenska z roku 2019

V rovnaký deň, 25. 4. 2019, vychádza aj 10 € strieborná zberateľská eurominca venovaná pamiatke M. R. Štefánika (obr. 21). Na rube zberateľskej euromince je vyobrazený portrét Milana Rastislava Štefánika, v pravej časti mincového poľa doplnený dvojplôšníkom typu Caproni, na ktorého palube Milan Rastislav Štefánik v roku 1919 zahynul. Výtvarnými autormi sú Mária Poldaufová (averz) a Ivan Řehák (reverz), rytec Dalibor Schmidt [10].

Obr. 21. Strieborná zberateľská 10 € eurominca Slovenska z roku 2019

2.2.3 Medaily, zberateľská karta, ročníkový súbor obehových mincí

Z vydaných medailí M. R. Štefánika sú zo zberateľského pohľadu zaujímavé asi iba medaily vydané Mincovňou Kremnica [12].

V roku 2015 bola vydaná spoločná emisia Mincovne Kremnica a Českej mincovne - Súbor dvoch medailí M.R. Štefánik a T.G. Masaryk - významné osobnosti ČSR (obr. 22). Súbor bol v dvoch vyhotoveniach, v zlate a v striebre. Autormi návrhov boli Š. Novotný, a MgA. M. Dašek [13].

Obr. 22. Súbor medailí M.R. Štefánik a T.G. Masaryk, 2015

V roku 2019, pri 100. výročí úmrtia M. R. Štefánika, vydáva Mincovňa Kremnica medailu (obr. 23) vo viacerých prevedeniach:

- Au 999/1000, ø 30 mm, 15,5 g, PROOF, 50 ks limitovaná emisia
- Ag 999/1000, ø 34 mm, 20 g, PROOF, 300 ks limitovaná emisia
- mosadz, ø 34 mm, 15,4 g, pozlátené/postriebrené/patinované

Obr. 23. Medaila – 100. výročie úmrtia M. R. Štefánika, 2019

V roku 2019 Mincovňa Kremnica vydáva formou medailí aj nezrealizované motívy slovenských zberateľských mincí – 10€ Milan Rastislav Štefánik – 100. výročie úmrtia. Súbor obsahuje dve medaily s motívmi nezrealizovaných návrhov zo súťaže na zberateľskú mincu. Obe medaily sú umiestnené v drevenej kazete (obr. 24). Vyhotovenie je Ag 999/1000, ø34 mm, 20 g, 200 ks limitovaná a číslovaná emisia.

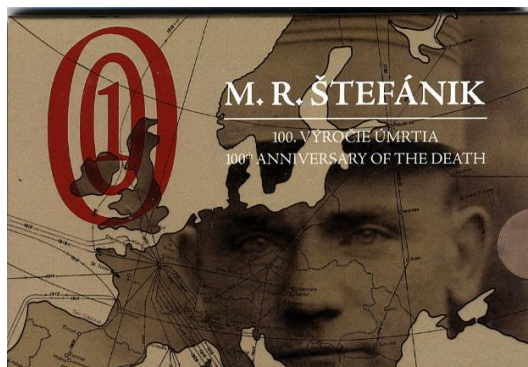

Obr. 24. Súbor nezrealizovaných motívov mince 10 € M. R. Štefánik – 100. výročie úmrtia

Mincovňa Kremnica v apríli 2019 vydala aj Zberateľskú kartu (obr. 25) a ročníkový súbor slovenských euromincí 2019 (obsahuje 2€ Štefánik) k 100. výročiu úmrtia M. R. Štefánika (obr. 26).

Obr. 25. Zberateľská karta

Obr. 26 Ročníkový súbor 2019

3. Záver

V minulosti som si položil otázku: „Ktorá slovenská osobnosť najviac poznačila zberateľstvo, má najviac vydaných položiek v oblasti filatelie a numizmatiky?“. Tipoval som, že by to mohol byť práve M. R. Štefánik, čo bolo podnetom pre napísanie tejto práce. V práci som uviedol iba tie najzaujímavejšie položky z pohľadu zberateľa v oblasti filatelie a numizmatiky a spolu ich je už vyše 40. Nie sú tam uvedené filatelistické FDC a ani ďalšie zberateľské predmety, ktoré majú tiež okruhy svojich zberateľov a venovali sa M. R. Štefánikovi (napr. 0 € Souvenir bankovka, bankovky – tzv. Gábrišovky, iní vydavatelia medailí alebo investičných mincí okrem Mincovne Kremnica, odznaky, atď.). Myslím si, že môj predpoklad o M. R. Štefánikovi, ako najvýznamnejšej slovenskej osobnosti, ktorej bolo vydaných najviac zberateľských položiek vo filatelii a numizmatike je správny, nechávam to na posúdenie čitateľov.

4. To najdôležitejšie o mojej ročníkovej práci

V rámci mojej ročníkovej práce som sa pokúsil zdokumentovať najvýznamnejšie zberateľské predmety v oblasti filatelie a numizmatiky spojené s významnou osobnosťou slovenských dejín, Milanom Rastislavom Štefánikom.

5. Zoznam použitej literatúry

- [1] *Wikipédia – M. R. Štefánik*, [cit. 2023-05-01]. Dostupné na internete:
<https://sk.wikipedia.org/wiki/Milan_Rastislav_%C5%A0tef%C3%A1nik>
- [2] *Europa-Katalog Ost 2000/2001*, Michel®, Schwaneberger Verlag GmbH, 2000, ISBN 3 87858 654 X
- [3] *Europa 2018, Band 2*, Michel®, Schwaneberger Verlag GmbH, 2018, ISBN 978-3-95402-272-4
- [4] *StampWorld.com - the most complete stamp catalogue on the internet | StampWorld*. In [online]. [cit. 2023-05-07]. Dostupné na internete:
<<https://www.stampworld.com/en/>>
- [5] *Rudolf Šulej, Doplnujúce poznatky k Londýnskemu hárčeku 1943* [cit. 2023-05-07]. Dostupné na internete:
<<https://www.postoveznamky.sk/doplnujuce-poznatky-k-londynskemu-harceku-1943>>
- [6] *POFIS, Československé légie a M. R. Štefánik* [cit.2023-05-07]. Dostupné na internete: <<https://www.pofis.sk/katalog/produkty/znamka-2019-ceskoslovenske-legie-a-m-r-stefanik>>
- [7] *Slovenská pošta: Tlačová správa: Poštovou známkou s motívom historického lietadla M. R. Štefánika si pripomíname 75. výročie Medzinárodnej organizácie civilného letectva (ICAO)* [cit. 2023-05-07]. Dostupné na internete:
<https://www.posta.sk/subory/39768/2019_04_04_motivom-znamky-vyrocia-icao-je-historicke-lietadlo-m-r-stefanika_final.pdf>
- [8] *Dejiny centrálného bankovníctva*, Národná banka Slovenska, ISBN 978-80-8043-192-1

- [9] Nadácia M. R. Štefánika [cit.2023-05-08]. Dostupné na internete:
< <https://www.nadaciamrs.sk/medaile-rady-a-ceniny/bankovkyamince>>
- [10] Národná banka Slovenska, [cit.2023-05-08]. Dostupné na internete:
<<https://nbs.sk/bankovky-a-mince/slovenska-mena/bankovky/bankovka-5000-sk/>>
<<https://nbs.sk/bankovky-a-mince/eurove-mince/zberatelske/strieborna-zberatelska-minca-10-eur-milan-rastislav-stefanik-100-vyrocie-umrtia/>>
<<https://nbs.sk/bankovky-a-mince/eurove-mince/pamatne/100-vyrocie-umrtia-milana-rastislava-stefanika/>>
- [11] Česká národní banka, Bankovky a mince [cit.2023-05-08].
Dostupné na internete: <https://www.cnb.cz/cs/bankovky-a-mince/mince/20-kc-vzor-2018-ii/>
- [12] Mincovňa Kremnica, Štefánik [cit.2023-05-08]. Dostupné na internete:
<<https://www.mint.sk/search/node/%C5%A1tef%C3%A1nik>>
- [13] Česká mincovna, Štefánik [cit.2023-05-08]. Dostupné na internete:
<<https://ceskamincovna.sk/sada-dvou-zlatych-medaili-t--g--masaryk-a-m-r--stefanik-proof-456-8473-d/>>